

Koncepcja rewaloryzacji zespołu pałacowo-parkowego w Odrzychowicach Kłodzkich (pałac dolny)

Anna Zaręba

Revitalisation
of the Palace and
Park Complex
in Odrzychowice
Kłodzkie
(the Lower Palace)

Słowa kluczowe: krajobraz, założenie pałacowo-parkowe, rewaloryzacja, Biała Łądecka, Odrzychowice Kłodzkie

Wprowadzenie

Odrzychowice Kłodzkie są dużą wsią położoną w Ziemi Kłodzkiej na wysokości około 330–360 m n.p.m. Od północy wieś otaczają niewielkie wzgórza: Sosenka, Krąglik i Gruszka o wysokości do 482 m n.p.m. Od południa naturalną granicę stanowi pasmo Krowiarek z najwyższym szczytem Różanki (652 m n.p.m.). Odrzychowice Kłodzkie tworzą jeden ciąg osadniczy z sąsiednimi Trzebieszowicami. Układ przestrzenny wsi jest ściśle związany z rzeką i jej doliną, które na tym odcinku mają przebieg z południowego wschodu na północny zachód. Biała Łądecka przepływa przez środek Odrzychowic. Dolina Białej Łądeckiej na tym odcinku jest stosunkowo szeroka, a okoliczne góry odsunięte. Wyjątkiem jest Góra Bukówka na północy, której podnóże przylega bezpośrednio do wsi w rejonie zespołu pałacowo-parkowego i zlokalizowanych obok zakładów przemysłowych. W Odrzychowicach Kłodzkich znajdują się dwa zespoły pałacowo-parkowe. Jeden, będący przedmiotem dalszych analiz, zlokalizowany jest na prawym brzegu rzeki, jednak oddzielony od niej szosą, w północno-zachodniej części wsi oraz drugi – górny, leży po obu stro-

nach rzeki w południowo-wschodniej części wsi. Główne obiekty: zabudowania zespołu pałacowo-parkowego górnego, cały zespół pałacowo-parkowy dolny, kościół, cmentarz, zakłady rolnicze i zakłady przemysłowe zlokalizowane są na prawym brzegu rzeki. Na lewym brzegu jednymi z ważniejszych obiektów są: park krajobrazowy zespołu pałacowo-parkowego górnego i szkoła. Pałac w Odrzychowicach został wybudowany w latach siedemdziesiątych XIX wieku (ryc. 1). Właścicielem pałacu oraz przędzalni w Żelaźnie w 1862 roku był bankier Hugo von Löbecke. W 1905 roku pałac przeszedł w ręce Siegfrieda von Löbecke.

W roku 1929 pałac z ogrodem stał się własnością zakonu Sióstr Franciszkanek Szpitalnych, w których posiadaniu jest do dzisiaj. Kompleks pałacowo-parkowy w Odrzychowicach Kłodzkich sąsiaduje z dawną przędzalnią bawełny wybudowaną w 1822 roku [Ciesielski 1981, Eysymontt 1979].

Obszar wsi położony jest w strefie chronionego krajobrazu, a ponadto objęty jest również granicami leśnego ciągu ekologicznego. Występuje tu wiele obiektów zabytkowych, objętych ochroną konserwatorską. Najcenniejsze z nich, zgrupowane w formie zespołów, są objęte strefą: „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej. Działania w tej strefie zmierzają do zachowania głównych elementów układu przestrzennego, to jest rozplanowania dróg, ulic, placów, linii zabudowy, kompozycji wnętrza

Key words: landscape, park and palace complex, revitalisation, Biała Łądecka river, Odrzychowice Kłodzkie

Introduction

Odrzychowice Kłodzkie is a large village located in the Kłodzko region, at an altitude of 330–360 m. From the north, the village is flanked by small hills: Sosenka, Krąglik and Gruszka, of up to 482 m in height. From the south, the Krowiarki range forms a natural barrier, with the highest peak of Różanka (652 m). Together with the neighbouring village of Trzebieszowice, Odrzychowice Kłodzkie forms one continuous population settlement. The spatial layout of the village is closely connected to the river and its valley, which runs from the southeast to the northwest in this area. The Biała Łądecka river flows through the centre of Odrzychowice. At this section of the river, the Biała Łądecka valley is relatively wide, and the mountains are remote. The exception is Góra Bukówka mountain at the north, with its foot adjacent directly to the village, in the vicinity of the park and palace and the nearby industrial plant. There are two park and palace complexes in Odrzychowice Kłodzkie. The one covered by the present study is located in the north-western part of the village at the right bank of the river, though separated from it by a road; the other is situated in the southeastern part of the village

and sits on both banks of the river. The main facilities are: the buildings of the upper park and palace complex, the entire lower complex, the church, the cemetery, the agricultural facilities and the industrial plants all located along the right river bank. At the left bank, the most important site include the landscape part of the upper complex and the school. The Odrzychowice palace was built in the 1870s (Fig. 1). In 1862, the palace and the spinning mill in Żelazno was owned by a banker, Hugo von Löbecke. In 1905, the palace was taken over by Siegfried von Löbecke.

In 1929, the palace, together with the garden, was acquired by the Hospital Sisters of St Francis and it remains their property to today. The complex in Odrzychowice

Kłodzkie bordered an old cotton mill constructed in 1822 [Ciesielski 1981, Eysymontt 1979].

The village lies within a protected landscape area, as well as in a forest wildlife corridor. Many officially protected historical buildings can be found there. The most valuable, grouped in “complexes”, are covered by an “area of strict protection” (A) under Polish law. The purpose of the area is to preserve the main elements of the estate’s spatial layout, i.e., the plan of roads, streets, squares, building lines, as well as the composition of urban interiors and greenery. Landscape devastation is a problem, caused by intense exploitation and processing of limestone in the southern part of the village.

Ryc. 1. Pałac w Odrzychowicach Kłodzkich, na pierwszym planie sad na osi pałacu (fot. A. Zaręba)

Fig. 1. Fig. 1. Palace in Odrzychowice Kłodzkie, the orchard on the main composition axis in the foreground (photo by A. Zaręba)

urbanistycznych i kompozycji zieleni. Problemem jest dewastacja krajobrazu, spowodowana intensywną eksploatacją i przeróbką wapienia krystalicznego w południowej części wsi.

Metody badań

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników analiz wykonanych na potrzeby projektu badawczego, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Rewaloryzacja założeń pałacowo-parkowych w dolinie Białej Łądeckiej na odcinku od Żelazna do Radochowa”. Efektem prac było powstanie koncepcji rewitalizacji zespołów pałacowo-parkowych w Żelaznie, Odrzychowicach Kłodzkich, Trzebieszowicach i Radochowie. W artykule prezentowany jest projekt rewitalizacji parku w Odrzychowicach Kłodzkich. W czasie wykonywania projektu zrealizowano kilka etapów prac, m.in.: przeprowadzono analizy historyczne, inwentaryzację zagospodarowania przestrzennego w obrębie założenia pałacowo-parkowego, inwentaryzację dendrologiczną najważniejszych okazów drzew i krzewów oraz opracowano projekty rewitalizacji założeń pałacowo-parkowych, a także ich powiązania z krajobrazem nadrzecznym. Analizy historyczne wykonano na podstawie badań źródeł literaturowych. Najważniejszymi były tu: „Ewidencja parków zabytko-

wych województwa wałbrzyskiego – park w Odrzychowicach Kłodzkich I” [Eysymontt i in. 1979–1980], „Studium historyczno-stylistyczne ogrodu i parku w Odrzychowicach Kłodzkich” [Eysymontt 1968] oraz „Kształtowanie przestrzeni w dolinie Białej Łądeckiej w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i kulturowego” [Paprzycka 2003]. W wyniku inwentaryzacji naniesiono na mapy zasadnicze w skali 1:500 elementy małej architektury (drogi, place, ogrodzenia, bramy, schody, mury oporowe, pozostałości po rzeźbach), elementy przyrodnicze (zadrzewienia, polany, wody stojące i płynące) oraz budynki (historyczne i współczesne). Umożliwiło to ocenę aktualnych walorów krajobrazowych oraz stanu zachowania układów historycznych w parku, co w efekcie pozwoliło określić możliwości i ograniczenia rewitalizacji. Inwentaryzacja dendrologiczna obejmowała lokalizację na planie poszczególnych drzew, krzewów i ich grup, pomiar obwodów pni, średnic koron, wysokości drzew i opis stanu zdrowotnego. Opracowanie kartograficzne wykonano na mapach zasadniczych w skali 1:500. Dane opisowe zebrano w postaci tabeli. Najważniejszym etapem prac było wykonanie kompleksowego planu koncepcji rewitalizacji parku w Odrzychowicach Kłodzkich. W wytycznych do koncepcji rewitalizacji założono odtworzenie historycznego układu kompozycyjnego parku przy minimalnej ingerencji w istniejący starodrzew. Historyczne

plany poddano badaniom pod kątem możliwości ich zastosowania we współczesnych założeniach parkowych. Tam, gdzie było to możliwe i uzasadnione odtworzono układ historyczny. Jednym z podstawowych założeń było także przywrócenie ogrodom przypałacowym funkcji reprezentacyjnej.

Analiza kompozycyjna

Powierzchnia parku, założonego na planie prostokąta, wynosi 2,36 ha. Budynek pałacu wraz z zabudową gospodarczą zlokalizowany jest w północnej części działki. Ogród o charakterze krajobrazowym znajduje się w południowej części działki. Od strony południowej granicę ogrodu wyznacza metalowe ogrodzenie na podmurówce kamiennej, od zachodu mur ceglany, od wschodu ogrodzenie drewniane na podmurówce kamiennej.

W północno-zachodniej części zespołu na zboczu wysokiej skarpy znajduje się alpinarium z grotą Matki Boskiej oraz cmentarz. Schody prowadzące na cmentarz wykonane są z betonu, natomiast murki okalające alpinarium z kamienia. Na północ od pałacu rozciąga się część parkowo-leśna, która łączy się z lasem porastającym wysokie wzgórze za budynkiem pałacowym. Na terenie parku znajdują się: pałac, dwa budynki mieszkalne oraz dwa budynki gospodarcze [Paprzycka 2003].

Ryc. 2. – Fig. 2. Special karte von dem Rittergute Ullersdorf, Kreis Glatz 1855, Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Research methods

The aim of this article is to present the results of analyses conducted as part of the *Palace and landscape setting revitalisation of the Biała Łądecka River valley in the section from Żelazna do Radochów* research project, founded by the Polish Ministry of Science and Higher Education. The project developed restoration concepts of the palace and park complexes in Żelazno, Ołdrzychowice Kłodzkie, Trzebieszowice and Radochów. This article presents the restoration project for the Ołdrzychowice Kłodzkie park. Work carried out during the project include: historical analyses, characterisation of spatial planning in the area of the complex, and dendrological studies of all major trees and shrubs, as well as the development of restoration plans for the palace and park and their association with the river bank landscape. Historical analyses were conducted based on a review of relevant literature, the most important publications being: *Ewidencja parków zabytkowych województwa wałbrzyskiego – park w Ołdrzychowicach Kłodzkich I* [Eysymontt i in. 1979–1980], *Studium historyczno-stylistyczne ogrodu i parku w Ołdrzychowicach Kłodzkich* [Eysymontt 1968], and *Kształtowanie przestrzeni w dolinie Białej Łądeckiej w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i kulturowego* [Paprzycka 2003]. As a result of the inventory taking activity,

a map was developed on a scale of 1:500, containing architectural elements (roads, squares, fences, gates, stairs, retaining walls, remains of monuments), natural elements (trees, meadows, still and flowing waters) and buildings (historic and contemporary). These findings paved the way for assessments of current landscape features and the state of preservation of the park's historical layout. Thus, the capacity and limitations for restoration were assessed. Dendrological studies included the mapping of individual trees, shrubs and their groupings, measuring the perimeters of trunks, diameters of crowns and heights of trees, and describing their condition. The mapping exercise was

based on master maps on a scale of 1:500. Descriptive data were aggregated in the form of tables. The most important step of the project was the development of a comprehensive restoration plan for the Ołdrzychowice Kłodzkie park. The guidelines for the restoration plan proposed re-creating the historical compositional layout of the park, with minimal interference in the local old forest. Historical plans were studied to determine if they could be used in contemporary park designs. Wherever it was possible and justified, the historic layout was recreated. One of the main aims was also to restore the grandeur of the palace gardens.

Na planie Odrzychowic z 1855 roku (ryc. 2) układ kompozycyjny przypomina współczesny, brak jest natomiast widocznej na planie z 1855 roku alei okalającej park od strony wschodniej. Prowadziła ona od głównej alei łączącej fabrykę z pałacem do bramy wjazdowej zlokalizowanej na osi pałacu. Zmianie uległy także granice części przemysłowej. Działka zajęta przez zakład przemysłowy została powiększona. Inaczej niż na planie z 1855 roku jej granica prowadzi wzdłuż głównej drogi łączącej fabrykę z pałacem. Założenie pałacowo-parkowe okalała droga, która łączyła się z drogą dojazdową prowadzącą od fabryki do pałacu. Wewnątrz parku znajdował się ozdobny trawnik z klombami kwiatowymi otoczony drzewami gatunków krajowych. Obok gatunków krajowych drzew posadzono również nieliczne egzemplarze niespotykane w warunkach naturalnych na Ziemi Kłodzkiej. Ozdobą ogrodu były głównie kwitnące krzewy, kwiaty i byliny oraz powstałe w XX wieku alpinarium. Najstarszym zachowanym elementem kompozycyjnym parku w Odrzychowicach Kłodzkich jest układ alei. Cmentarz i rozległe alpinarium pochodzą z XX wieku (ryc. 3).

Główna oś kompozycyjna prowadząca od dawnej bramy ogrodowej w ogrodzeniu od strony drogi w kierunku pałacu przestała istnieć. W miejscu obszernego trawnika posadzono sad. W części krajobrazowej parku zachowały się ślady po niewielkim strumyku. Na terenie

parku znajduje się fragment kanału odprowadzającego wody z terenu fabryki i parku do Białej Łądeckiej [Eysymontt 1968]. Część dawnego kanału jest obetonowana, a jego przebieg jest trudny do dokładnego określenia. Na terenie parku znajdują się również dwie oszklone drewniane altany. Przed obiektem pałacowym utworzono wewnątrz ogrodowe mające dawniej funkcję podjazdu w kształcie trójkąta. Zmianie uległy także granice części przemysłowej. Działka zajęta przez zakład przemysłowy została powiększona. Inaczej niż na planie z 1855 roku jej granica prowadzi wzdłuż głównej drogi łączącej fabrykę z pałacem.

Współczesna szata roślinna

Obecną roślinność parku można podzielić pod względem kompozycyjnym oraz składu gatunkowego na dwa odmienne obszary.

Zdecydowaną większość powierzchni założenia pałacowo-parkowego zajmuje szata roślinna o charakterze parkowo-ozdobnym z przewagą dużych drzew. Obejmuje ona obszar położony przed frontem pałacu, rozszerzając się w kierunku południowo-zachodnim oraz południowo-wschodnim. W tej części założenia znajdujemy stare okazy drzew, będące żywymi świadkami historii parku. Wśród nich liczne są gatunki aklimatyzowane: cyprysik groszkowy *Chamaecyparis pisifera*,

daglezią zieloną *Pseudotsuga menziesii*, kasztanowiec biały *Aesculus hippocastanum*, orzech włoski *Juglans regia*, robinia akacjowa *Robinia pseudoacacia*, sosna wejmutka *Pinus strobus*, świerk kłujący forma sina *Picea pungens f. glauca*, żywotnik olbrzymi *Thuja plicata* i żywotnik zachodni *T. occidentalis*. Na szczególną uwagę zasługują stare okazy drzew obcego pochodzenia, spotykane w Polsce stosunkowo rzadko, znacznie podnoszące walory dendrologiczne parku w Odrzychowicach i świadczące o dużej kulturze ogrodniczej jego poprzednich właścicieli. Są to: gledicja trójcierniowa *Gleditsia triacanthos*, magnolia drzewiasta *Magnolia acuminata* i tulipanowiec amerykański *Liriodendron tulipifera*. Oczywiście, tak jak we wszystkich badanych w niniejszej pracy parkach, liczne są także stare okazy drzew rodzimych. Należy tu wymienić rosnące w omawianym założeniu gatunki: buk pospolity *Fagus sylvatica*, jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*, klon jawor *Acer pseudo-platanus*, klon pospolity *A. platanoides*, lipa drobnolistna *Tilia cordata*, olsza czarna *Alnus glutinosa*, świerk pospolity *Picea abies*, topola biała *Populus alba* i wierzbę białą *Salix alba*. Warstwa krzewów w tej części założenia jest słabiej reprezentowana i tworzą ją nasadzenia współczesne gatunków ozdobnych, miejscami uzupełnione przez naturalne samosiewy, pozostawiane podczas prac pielęgnacyjnych. Wśród starych i cennych okazów krzewów warto

Composition analysis

The rectangle-shaped park has an area of 2.36 ha. The palace building and the outbuildings are located at the northern part of the lot. The landscape garden is located in the southern part of the lot. From the south, the garden is enclosed by metal fencing with a stone underpinning, and from the east by wooden fencing with a stone underpinning.

In the northwestern part on a steep escarpment, there is an alpine garden with a Virgin Mary alter and a cemetery. Stairs leading to the cemetery are made of concrete, while walls surrounding the alpine garden are made of stone. North of the palace, there is a forest-park section, joining the forest covering a high hill located behind the palace building. In the park, there are two residential buildings and two outbuildings [Paprzycka 2003].

The layout of the contemporary park is similar to that found in the Odrzychowice plan from 1855 (Fig. 2), except for a footpath that once surrounded the park from the east. The footpath ran from the main alley connecting the factory and the palace up to the entrance gate located at the axis of the palace. The borders of the industrial section have also changed. The factory plot is presently larger. Unlike in the 1855 plan, it runs along the main road which connects the factory with the palace. The park and palace complex is surrounded by a road that joins the above-men-

tioned factory-palace road. Inside the park, there was an ornamental lawn with flower beds, surrounded by trees of indigenous species. Apart from the indigenous species, there were a few trees not found in the Kłodzko area. The garden boasted blooming shrubs, flowers and perennials, and the alpine garden, established in the 20th century. The layout of the footpaths is the oldest preserved element of the Odrzychowice Kłodzkie park. The cemetery and the large alpine garden come from the 20th century (Fig. 3).

The main axis leading from the old garden gate to the palace is no longer there. The large lawn has been replaced by an orchard. Some traces of a small brook remain in the landscape section of the park. There is a section of a canal which transports water from the factory and park to the Biała Łądecka river [Eysymontt 1968]. Part of the old canal is laid with concrete, but its course is difficult to determine. There are also two wooden, glazed garden houses in the park. In front of the palace, a garden interior was created, formerly acting as a triangular forecourt. The borders of the industrial section have also changed. The factory plot is presently larger. Unlike in the 1855 plan, it runs along the main road which connects the factory with the palace.

Contemporary flora

Current park flora can be divided into two different areas according

to their compositional features and planted species.

The vast majority of the park area is covered with garden and decorative vegetation, predominantly large trees. This greenery covers the area in front of the palace, widening towards the southeast and southwest. In this section, one can find old trees that have witnessed the history of the park. They include acclimated species: Sawara cypress (*Chamaecyparis pisifera*), Douglas fir (*Pseudotsuga menziesii*), horse-chestnut (*Aesculus hippocastanum*), common walnut (*Juglans regia*), black locust (*Robinia pseudoacacia*), white pine (*Pinus strobes*), blue spruce (*Picea pungens f. glauca*), giant cedar (*Thuja plicata*), and white cedar (*T. occidentalis*). Of particular interest are old trees species which are quite rarely encountered in Poland; they add much value to the dendrological collection of the Odrzychowice park and are a testimony of the high gardening expertise of its former owners. These are:

Ryc. 3. Odrzychowice Kłodzkie, alpinarium (fot. A. Zaręba)

Fig. 3. Odrzychowice Kłodzkie, alpine garden (photo by A. Zaręba)

wymienić rodzime cisy pospolite *Taxus baccata*, podlegające w Polsce ustawowej ochronie gatunkowej na stanowiskach naturalnych [Zaręba, Reda 2006].

Kilka okazałych drzew rosnących w tej części założenia jest na tyle cennych, że zostały objęte ochroną prawną w formie pomników przyrody poprzez Zarządzenie nr 10/88 z dnia 12 marca 1988 r. ówczesnego Wojewody Wałbrzyskiego (Dziennik Urzędowy Województwa Wałbrzyskiego z 1988 r. Nr 9, poz. 69). Są to drzewa: topola kanadyjska *Populus x canadensis* (nr inw. 41) o obwodzie pnia 420 cm (nr w rejestrze pomników 609/15), klon jawor *Acer pseudoplatanus* (nr inw. 8) o obwodzie 266 cm (nr w rejestrze 608/16), topola biała *Populus alba* (nr inw. 6) o obwodzie 375 cm (nr w rejestrze 610/17), grupa żywotników olbrzymich *Thuja plicata* (nr inw. 95–97) o obwodach 162–252 cm (nr w rejestrze 627/18).

W parkowym charakterze tej części założenia, nawiązującym do czasów historycznych, wyraźnym dysonansem kompozycyjnym jest zlokalizowanie na osi pałacu i założenia parkowego współczesnego sadu owocowego o zarysie prostokątnym, obsadzonego jabłoniemi domowymi *Malus domestica*. Sad ten zdecydowanie odbiega charakterem krajobrazowym i botanicznym od pozostałej części parku. Przed wejściem do pałacu zlokalizowany jest okrągły plac (rodzaj podjazdu) w postaci koszonego trawnika ga-

zonowego, zamkniętego dookoła wyraźną zimozieloną granicą zbudowaną z formowanego żywopłotu z żywotnika zachodniego *Thuja occidentalis*, w którym w regularnych odstępach tkwią w postaci soliterów wyższe cyprysiki Lawsona 'Glauc' *Chamaecyparis lawsoniana* 'Glauc' [Zaręba, Reda 2006].

Drugim odmiennym obszarem pod względem szaty roślinnej w omawianym założeniu pałacowo-parkowym są tereny zaplecza gospodarczego oraz cmentarza klasztornego. Miejsca te zajmują zachodnią, północno-zachodnią i północną część założenia. Zieleni tych obszarów jest niejednorodna pod względem charakteru i ma charakter współczesny. W części zachodniej na terenie zaplecza gospodarczego znajduje się zieleniec bogato obsadzony licznymi gatunkami drzew i krzewów ozdobnych, w większości iglastych. Rosną tu: żywotnik zachodni *Thuja occidentalis* oraz jego odmiany 'Hosseri' i 'Aurescens', świerk biały 'Conica' *Picea glauca* 'Conica', złotlin japoński *Kerria japonica*, sosna górską *Pinus mugo* oraz jej odmiana 'Mops', choina kanadyjska 'Jeddeloh' *Tsuga canadensis* 'Jeddeloh', trzmielina Fortune'a 'Silver Queen' *Euonymus fortunei* 'Silver Queen' (szczepiona na pniu), bukszpan wieczniezielony *Buxus sempervirens*, cyprysik groszkowy 'Filifera Aurea' *Chamaecyparis pisifera* 'Filifera Aurea' oraz 'Boulevard', jałowiec łuskowy 'Blue Chip' *Juniperus squamata*, jałowiec

płożący *J. horizontalis*, jałowiec pospolity 'Hibernica' *J. communis* 'Hibernica', jałowiec sabiński 'Variegata' *J. sabina* 'Variegata', jałowiec wirginijski 'Skyrocket' *J. virginiana* 'Skyrocket' i 'Tripartita', j. Pfitzera *J. x pfitzeriana* i jego odmiana 'Glauc', barwinek pospolity *Vincetoxicum minor*, forsycja pośrednia *Forsythia x intermedia*, krzewuska cudowna *Weigela florida*, jodła Arnolda *Abies x arnoldiana*, berberys Thunberga 'Atropurpurea' *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea', bluszcz pospolity 'Gold Heart' *Hedera helix* 'Gold Heart' i świerk serbski *Picea omorika*. W części zachodniej na wzniesieniu znajduje się cmentarz klasztorny ze stosunkowo ubogą szatą roślinną, lecz stroma skarpa wzniesienia cmentarnego jest bogato obsadzona współcześnie krzewami ozdobnymi, często iglastymi, tworząc rodzaj ogrodu skalnego. Rosną tu: świerk biały 'Conica' *Picea glauca* 'Conica', sosna górską *Pinus mugo*, żywotnik zachodni *Thuja occidentalis* i jego odmiana 'Hosseri' oraz 'Aurescens', jałowiec Pfitzera *Juniperus x pfitzeriana* i jego odmiana 'Aurea' oraz 'Old Gold', jałowiec płozący i jego odmiana 'Wiltonii' *J. horizontalis* 'Wiltonii', jałowiec sabiński 'Variegata', *J. sabina* 'Variegata', jałowiec wirginijski *J. virginiana* i jego odmiany 'Grey Owl' i 'Hetz', jałowiec pospolity *J. communis*, suchokrzew chiński *Lonicera pileata*, cis pospolity *Taxus baccata*, bukszpan wieczniezielony *Buxus sempervirens*, żywotnikowiec japoński *Thujopsis dola-*

thorny locust (*Gleditsia triacanthos*), cucumber tree (*Magnolia acuminata*), and tulip tree (*Liriodendron tulipifera*). Obviously, as in all other parks covered by the present research, there are also many indigenous tree species. In the Odrzychowice park, they include: common beech (*Fagus sylvatica*), common ash (*Fraxinus excelsior*), sycamore maple (*Acer pseudoplatanus*), Norway maple (*A. platanoides*), small-leaved lime (*Tilia cordata*), common alder (*Alnus glutinosa*), Norway spruce (*Picea abies*), silver poplar (*Populus alba*), and white willow (*Salix alba*). In this part of the park, there are fewer shrubs, and these mainly include recently planted decorative species, complemented with natural self-grown plants, which had not been removed during gardening works. Examples of old and valuable shrubs include yews (*Taxus baccata*), which enjoy legal protection at natural sites [Zaręba, Reda 2006].

Several trees growing in this section of the park are so valuable that they were designated as natural monuments by Order No. 10/88 of 12 March 1988, issued by the then Wałbrzych Provincial Governor (Wałbrzych Province Official Journal of 1988 r. No. 9, item 69). Specific trees are: Canadian poplar (*Populus × canadensis*) inventory No. 41, trunk perimeter 420 cm (monument register No. 609/15), sycamore maple (*Acer pseudoplatanus*) inventory No. 8, trunk perimeter 266 cm (monument register No. 608/16), silver poplar

(*Populus alba*) inventory No. 6, trunk perimeter 375 cm (monument register No. 610/17), a group of giant cedars (*Thuja plicata*) inventory No. 95–97, trunk perimeters 162–252 cm (register No. 627/18).

The historical composition of this section of the park is significantly compromised by a contemporary rectangular-shaped orchard placed at the palace and park axis, planted with common apple trees (*Malus domestica*). The orchard is a striking contrast to the landscape and botanical character of the rest of the park. In front of the palace entrance there is a round place – a kind of forecourt – in the form of a mown lawn, enclosed by a hedge of white cedars *Thuja occidentalis*, with higher Lawson cypresses (*Chamaecyparis lawsoniana*) placed at regular intervals [Zaręba, Reda 2006].

Another area, different in terms of its flora, is includes the outbuildings and the cemetery. They are located in the western, northwestern and northern parts of the estate. Vegetation here is heterogeneous and contemporary. In the western part of the outbuilding area, there is as square planted with numerous species of trees and decorative shrubs, mostly coniferous. The plants include: white cedar (*Thuja occidentalis*) with its varieties *Hosseri* and *Aurescens*, white spruce 'Conica' (*Picea glauca* 'Conica'), *Kerria* (*Kerria japonica*), mountain pine (*Pinus mugo*) with its variety *Mops*, Canadian hemlock 'Jeddeloh' (*Tsuga*

canadensis 'Jeddeloh'), spindle 'Silver Queen' (*Euonymus fortunei*) 'Silver Queen' (grafted on trunk), common box (*Buxus sempervirens*), Sawara cypress 'Filifera Aurea' (*Chamaecyparis pisifera* 'Filifera Aurea') and 'Boulevard', Himalayan juniper 'Blue Chip' (*Juniperus squamata* 'Blue Chip'), creeping cedar (*J. horizontalis*), common juniper 'Hibernica' (*J. communis* 'Hibernica'), savin juniper 'Variegata' (*J. sabina* 'Variegata'), red juniper 'Skyrocket' (*J. virginiana* 'Skyrocket') and 'Tripartita', *J. × pfitzeriana* with its variety 'Glaucua', dwarf periwinkle (*Vinca minor*), border forsythia (*Forsythia × intermedia*), *Weigela florida*, fir *Abies × arnoldiana*, Thunberg's barberry 'Atropurpurea' (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea'), common ivy 'Gold Heart' (*Hedera helix* 'Gold Heart'), and Serbian spruce (*Picea omorika*). In the western part, on the hill, there is the monastery cemetery with relatively sparse flora, but the steep escarpment is generously planted with decorative shrubs, often coniferous, forming a sort of rockery. Species that grow here include: white spruce 'Conica' (*Picea glauca* 'Conica'), mountain pine (*Pinus mugo*), white cedar (*Thuja occidentalis*) with its varieties 'Hosseri' and 'Aurescens', *Juniperus × pfitzeriana* with its varieties 'Aurea' and 'Old Gold', creeping cedar (*Juniperus horizontalis*) with its variety 'Wiltonii', savin juniper 'Variegata' (*J. sabina* 'Variegata'), red juniper (*J. virginiana*) with its varieties 'Grey Owl' and 'Hetz', common juniper (*J. communis*), privet

brata, choina kanadyjska 'Pendula' *Tsuga canadensis* 'Pendula', cyprysik Lawsona 'Gold Wonder' *Chamaecyparis lawsoniana* 'Gold Wonder' oraz 'Glauca', żywotnik olbrzymi *Thuja plicata*, trzmielina Fortune'a 'Emerald Gaiety' *Euonymus fortunei* 'Emerald Gaiety'. Na południowej części skarpy cmentarnej znajduje się pozioma półka zajęta pod ogród użytkowo-warzywny, uprawiany na potrzeby klasztoru. Skrajnie północną część założenia na tyłach klasztoru tworzy stroma skarpa, będąca podnóżem wznoszącej się na północ od klasztoru Góry Bukówki. Szatę roślinną tej części założenia tworzy głównie naturalne zadrzewienie w postaci rodzimych gatunków drzew: sosny pospolitej *Pinus sylvestris*, klonu pospolitego *Acer platanoides*, klonu jaworu *A. pseudoplatanus* i dębu szypułkowego *Quercus robur*. Zadrzewienie to przechodzi wyżej w sposób ciągły w las porastający górę i jest jego częścią składową. W dolnej części skarpy, w pobliżu zabudowań klasztornych przy murze oporowym, znajdują się współczesne nasadzenia ozdobne w postaci: berberysu Thunberga 'Atropurpurea' *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea', migdałka trójklapowego *Prunus triloba*, żylistka szorstkiego *Deutzia scabra*, śnieguliczki białej *Symphoricarpos albus*, cisa pospolitego *Taxus baccata*, złotlinu japońskiego *Kerria japonica*, tawuły japońskiej *Spiraea japonica* i trzmieliny Fortune'a 'Emerald Gaiety' *Euonymus fortunei* 'Emerald Gaiety' [Zaręba, Reda 2006].

Wnioski

Obecny stan utrzymania parku jest bardzo dobry. Aktualni zarządcy – Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek – dużym nakładem starań dbają o odpowiedni stan zieleni, czystość, regularne koszenie trawników, strzyżenie żywopłotów oraz wzbogacanie składu gatunkowego, szczególnie w krzewy iglaste. Jednak w tych staraniach zaznacza się rozbieżność pomiędzy historycznym charakterem roślinności cechującej się równowagą proporcji pomiędzy zielenią iglastą i liściastą a nasadzeniami współczesnymi zdominowanymi przez ozdobne drzewa i krzewy iglaste, często o bardzo różnorodnych barwach i pokrojach [Zaręba, Reda 2006].

Projekt rewaloryzacji założenia pałacowo-parkowego

W projekcie rewaloryzacji zwrócono szczególną uwagę na odtworzenie układu alei okalających ogród (ryc. 4).

Obie z nich prowadzą do dawnej bramy ogrodowej znajdującej się na osi głównego wejścia do pałacu. Wzdłuż zachodniej granicy uzupełniono nasadzenia drzew alejowych o gatunki dominujące w tej części ogrodu (głównie klon pospolity *Acer platanoides* oraz lipa drobnolistna *Tilia cordata*). Zachowała się droga otaczająca wnętrze ogrodowe przed

pałacem. Zdecydowano się na pozostawienie znajdującego się tutaj sadu. Jest on zlokalizowany osiowo w niewielkiej asymetrii w stosunku do osi głównej biegnącej od wejścia do pałacu w stronę bramy w ogrodzeniu wzdłuż drogi z Kłodzka do Łądka Zdroju. Jego położenie akcentuje symetryczny układ ogrodu i osi główną.

Projekt rewaloryzacji obejmuje także rekonstrukcję fragmentu ogrodzenia zakładów przemysłowych, którego przebieg utrwalony jest na planie z 1855 roku. W związku z tym przewiduje się rozebranie dotychczasowego ogrodzenia z siatki metalowej, dzięki czemu powstanie dodatkowe wnętrze ogrodowe. Na uzyskanej w ten sposób przestrzeni trawnika zaproponowano posadzenie grupy trzech drzew: czerwonoлистnego buka pospolitego *Fagus sylvatica* 'Atropunicea' oraz dwóch buków pospolitych *Fagus sylvatica*. Na obrzeżu trawnika zaprojektowano grupę krzewów: ognik szkarłatny *Pyracantha coccinea* 'Red Column' oraz jaśminowiec wonny *Philadelphus coronarius* 'Aureus'. W projekcie przewiduje się uzupełnienie nasadzeń w rzędzie drzew wzdłuż ogrodzenia przy zakładzie przemysłowym na terenie ogrodu. Wśród gatunków znalazłyby się tutaj: klon pospolity, klon jawor oraz kasztanowiec biały.

Drzewostan na terenie parku jest urozmaicony. Proponuje się jedynie jego uzupełnienie o gatunki drzew przebarwiających się jesienią jak: ambrowiec amerykański *Liqu-*

honeysuckle (*Lonicera pileata*), yew (*Taxus baccata*), common box (*Buxus sempervirens*), *Thujopsis dolabrata*, Canadian hemlock 'Pendula' (*Tsuga canadensis* 'Pendula'), Lawson cypress 'Gold Wonder' (*Chamaecyparis lawsoniana* 'Gold Wonder' and 'Glauca', giant cedar (*Thuja plicata*), and spindle 'Emerald Gaiety' (*Euonymus fortunei* 'Emerald Gaiety'). In the southern part of the cemetery escarpment there is a horizontal shelf occupied by a kitchen garden, grown for the use of the monastery. At the northern edge of the estate, at the back of the monastery, there is a steep escarpment, which is at the foot of the Góra Bukówka mountain. The flora here consists mainly of naturally-growing trees of indigenous species: Scots pine (*Pinus sylvestris*), Norway maple (*Acer platanoides*), sycamore maple (*A. pseudoplatanus*), and English oak (*Quercus robur*). The group of trees is seamlessly integrated with the forest which covers the mountain. In the lower part of the escarpment, near the monastery buildings, there are contemporary decorative species: Thunberg's barberry 'Atropurpurea' (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea'), flowering almond (*Prunus triloba*), fuzzy deutzia (*Deutzia scabra*), common snowberry (*Symphoricarpos albus*), yew (*Taxus baccata*), Kerria (*Kerria japonica*), Japanese spiraea (*Spiraea japonica*), and spindle 'Emerald Gaiety' (*Euonymus fortunei* 'Emerald Gaiety') [Zaręba, Reda 2006].

Conclusions

At present, the park is very well maintained. The current administrators (Sisters of St Francis) take much effort to keep the vegetation in appropriate condition, taking care of cleaning, grass mowing, hedge trimming and adding new species, especially coniferous ones. However, there is a discrepancy between the historical character of the flora, manifested by the balance between coniferous and leaf plants, and the contemporary vegetation, dominated by decorative coniferous trees and shrubs, often of very different colours and shapes [Zaręba, Reda 2006].

Restoration project of the palace and park complex

The restoration project places great emphasis on re-creating the layout of the footpaths surrounding the garden (Fig. 4).

Both footpaths lead to the old garden gate located at the axis of the entrance to the main palace. Along the western border of the estate, tree plantations were supplemented with species dominant in this part of the garden (mainly Norway maple (*Acer platanoides*) and small-leaved lime (*Tilia cordata*)). The road running along the garden interior in front of the palace has been preserved. A decision was taken to keep the orchard.

It is located slightly off the main axis running from the palace entrance to the fence gate, along the road from Kłodzko to Łądek Zdrój. Its location accentuates the symmetrical layout of the garden and the main axis.

The restoration project also includes reconstruction of part of the factory fencing, according to the plan from 1855. The existing metal mesh fencing will be demolished, creating an additional garden interior. The project recommends that a group of three trees be planted additional acquired lawn: a common beech 'Atropunicea' (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') and two common beeches *Fagus sylvatica*. At the edge of the lawn, a group of shrubs have been planned: firethorn 'Red Column' (*Pyracantha coccinea* 'Red Column') and English dogwood 'Aureus' (*Philadelphus coronarius* 'Aureus'). The plantation line along the fencing near the factory will be complemented with new trees. These would include such species as the Norway maple (*Acer platanoides*), sycamore maple (*Acer pseudoplatanus*) and horse-chestnut (*Aesculus hippocastanum*).

The park is home to many diverse species. The project only proposes supplementing them with deciduous trees that change leaf colour in autumn, such as: sweet gum (*Liquidambar styraciflua*), dawn redwood (*Metasequoia glyptostroboides*), or common beech 'Dawyck Purple' (*Fagus sylvatica* 'Dawyck Purple'), and evergreens: Canadian hemlock (*Pseudotsuga canadensis*), Serbian

idambar styraciflua, metasekwoja chińska *Metasequoia glyptostroboides*, buk pospolity *Fagus sylvatica* 'Dawyck Purple' oraz gatunki drzew zimozielonych: choina kanadyjska *Pseudotsuga canadiensis*, świerk serbski *Picea omorica*, cyprysik nutkajski *Chamaecyparis nootkatensis* 'Pendula' i jedlica Menziesia syn. daglezią *Pseudotsuga menziesii* var. *glauca*. Przewiduje się również posadzenie większych grup krzewów o ciekawych zestawieniach kolorystycznych, atrakcyjnych w różnych porach roku, m.in.: krzewuszką cudowną *Weigela florida* 'Nana Variegata', rododendron i azalia w odm. *Rhododendron*, hortensja bukietowa w odm. *Hydrangea paniculata*, forsycja pośrednia *Forsythia intermedia*, berberys Thunberga *Berberis thunbergii*, ognik szkarłatny *Pyracantha coccinea* 'Red Column', 'Orange Glow', 'Soleil d'Or'.

Kolejną istotną zmianą jest wprowadzenie na terenie parku nawierzchni z tłucznia kamiennego. Postuluje się zmianę obecnej nawierzchni wykonanej z bruku betonowego i zastąpienie jej nawierzchnią z kostki kamiennej. Na planie z 1855 roku przed głównym wejściem do budynku pałacowego znajdował się trójkątny podjazd, zaś kolisty plac funkcjonował przed jednym z budynków fabryki. Ze względu na duże walory estetyczne tego miejsca przewiduje się pozostawienie kolistego placu przed pałacem w obecnej formie oraz lokalizację w jego centralnym punkcie fontanny. Plac otoczony jest wysokim

żywoplotem z cyprysików Lawsona *Chamaecyparis lawsoniana*. W projekcie rewaloryzacji proponuje się pozostawienie żywoplotu, który dodatkowo podkreśla kształt placu, natomiast sugeruje się przesadzenie części cyprysików znajdującej się na głównej osi kompozycyjnej prowadzącej z pałacu w kierunku rekonstruowanej głównej bramy ogrodowej. Uzyska się dzięki temu otwartą przestrzeń parkową. Podkreślona zostanie w ten sposób główna oś kompozycyjna ogrodu.

Wnioski

W koncepcji rewaloryzacji sformułowano założenia projektowe, uwzględniając potrzebę zachowania wartości historycznych obiektów zabytkowych. Zadaniem nadrzędnym stało się kompozycyjne scalenie obiektów, podkreślenie historycznej kompozycji, wydobycie istotnych walorów i ekspozycja obiektu w krajobrazie oraz likwidacja elementów destrukcyjnych. W wytycznych do koncepcji rewaloryzacji założono odtworzenie historycznego układu kompozycyjnego parku przy założeniu minimalnej ingerencji w istniejący na jego obszarze starodrzew. Historyczne plany poddano badaniom pod kątem możliwości ich zastosowania we współczesnych założeniach parkowych. Koncepcja rewaloryzacji może stać się w przyszłości materiałem wyjściowym do opracowania właściwego projektu rewaloryzacji,

uwzględniającego sposób zarządzania obiektem, koszty rewaloryzacji, gospodarki drzewostanem i – w efekcie – planu zagospodarowania terenu.

Anna Zaręba

Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego
Uniwersytet Wrocławski

Literatura – Literature

1. Ciesielski H., 1981. Ewidencja założeń ogrodowo-parkowych w Wałbrzychu, Ołdrzychowice Kłodzkie. Biuro Projektowo-Technologiczne Przedsiębiorstw Rolnych „Biprozet”, Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków, Wałbrzych.
2. Eysymontt K., Park w Ołdrzychowicach. Ewidencja parków zabytkowych Województwa Wałbrzyskiego, Wrocław 1979–1980.
3. Eysymontt K., 1968. Studium historyczno-stylistyczne ogrodu i parku w Ołdrzychowicach (pow. Kłodzko). Maszynopis, Pracownia Konserwacji Zabytków, Oddz. Wrocław. Materiały Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu, oddz. w Wałbrzychu.
4. Paprzycka A. 2003. Kształtowanie przestrzeni w dolinie Białej Łądeckiej w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i kulturowego. Praca doktorska, Politechnika Wrocławska, Wydział Architektury.
5. Zaręba A, Reda P., 2006, Rewaloryzacja założeń pałacowo-parkowych w dolinie Białej Łądeckiej na odcinku od Żelazna do Radochowa. Raport końcowy z realizacji grantu nr 4T07F 001 27, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, materiały niepublikowane.

Materiały kartograficzne
Special Karte von dem Rittergute Ullersdorf, Kreis Glatz, 1855, Archiwum Państwowe we Wrocławiu.

Ryc. 4. Projekt rewitalizacji parku w Oldrzychowicach Kłodzkich (projekt A. Zaręba, grafika: A. Zaręba, M. Budny)

Fig. 4. Restoration project of the park in Oldrzychowice Kłodzkie (designed by A. Zaręba, visualisation by: A. Zaręba, M. Budny)

its present form and building a fountain in the middle of it. The place is surrounded by a tall hedge made of Lawson cypresses (*Chamaecyparis lawsoniana*). The project plans to keep the hedge, which additionally marks the shape of the area, while relocating some of the Lawson cypresses growing on the main palace-garden gate axis. This will create an open park space, and emphasise the main compositional axis of the garden.

Conclusions

The restoration concept includes project guidelines and takes into account the need to preserve the existing historical objects. The principal task is to achieve a heterogeneous composition, highlight the historical value, important attributes and the exposure of the buildings, as well as remove any destructive elements. The guidelines for the restoration plan are intended to re-create the historical compositional layout of the park, with minimal interference to the local old forest. Historical plans were studied to determine if they could be used in contemporary park layouts. In the future, the restoration concept may become a departure point for a proper restoration design, taking into account the way the estate is managed, the costs of restoring and maintaining the tree stands, and finally the local development plan.

Anna Zaręba

Institute of Geography
University of Wrocław

Spruce (*Picea omorika*), yellow cypress 'Pendula' (*Chamaecyparis nootkatensis 'Pendula'*), and Douglas fir (*Pseudotsuga menziesii var glauca*). Shrub groups would also be planted, characterised by intriguing colour combinations, attractive in different seasons, for instance: *Weigela florida 'Nana Variegata'*, rhododendron and azalea *Rhododendron*, *Hydrangea paniculata*, border forsythia (*Forsythia intermedia*), Thunberg's barberry (*Berberis thunbergii*), and firethorn

Pyracantha coccinea 'Red Column', 'Orange Glow', 'Soleil d'Or'.

Another important change is related to the introduction of gravel footpaths in the park. The project proposes to replace the existing concrete pavers with stone setts. As can be seen on the plan from 1855, there was a triangular forecourt in front of the palace, while a round area was located in front of one of the factory buildings. Given its aesthetic value, the project recommends leaving the rounded place in front of the palace in